

BOLANING RIVOJLANISH DAVRI PSIXOLOGIYASI.

Dauletova Gozal Muratbayevna

Berdoq nomidagi Qoraqolpoq Davlat Universiteti

San'atshunoslik fakulteti "Psixologiya va Pedagogika" kafedra òqituvchisi

Madaminova Nargiza Qurbanbayevna.

, amaliy psixologiya yoñnalishi talabasi

Bolalik-bu bola tug'ilgandan boshlab to yetuklik yoshigacha boylgan davrni oñz ichiga oluvchi davr bôlib hisoblanadi. Bu davrda bolaning miyasi, ongi, xotirasi umuman olganda bilish jarayonlarning hammasi rivojana boshlaydi. Bolaning chaqaloqlik davri jismoniy jihatdan juda tez rivojlanish davridir. Odatda odamning yoshi tug'ilgan kunidan boshlab hisoblanadi. Lekin aslida odamning dunyoga kelishi, rivojlanishi tug'ilmasdan ilgarigi, ya'ni ona qornidagi davridan boshlanadi. Bola onaning qorndaligi davrida, ya'ni to'qqiz oy mobaynida juda tez va juda murakkab taraqqiyot davrini boshidan kechiradi, uning keyingi rivojlanishi ona qornidagi taraqqiyoti bilan uzviy bog'liqdir. Shuning uchun ham homiladorlik vaqtining har bir vaqt normada oñtsa va kerakli muolajalarini olib tursa chaqaloqlikning yaxshi rivojlanishini taminlaydi. Homiladorlik vaqtida vitaminli mahsulotlardan iste'mol qilsa bolaning rivojlanishiga yaxshi natija beradi.

Bola tug'ilgandan keyin u gapira olmaydi faqat ona suti bilan oziqlanadi. Bu davrda bolaga yaxshi parvarish kerak boyladi. Yangi tug'ilgan va bir yoshgacha boigan bolalaming tashqi qiyofalari katta odamlaming tashqi qiyofalaridan ancha farq qiladi. Yangi tugilgan bolaning boshi gavdasiga nisbatari juda ham katta (gavdasining to'rtadan bir qismiga barobar), bo'yin deyarli yo'q darajada qisqa, gavdasi uzun, oyoq-qo'llari gavdasiga nisbatan qisqa boiadi. Bu davrda bola parvarishga muhtoj bo'ladi hamda uning rivojlanishi shu davrga to'gri keladi. Psixolog olim D.B. Elkonin ta' kidlaganidek, "Bola jamiyat a'zosi va shaxs sifatida shakllanib borar ekan, uning psixikasi rivojlanib, olamni aks ettirish qobiliyati go'dak!ikdan yetuklik davrigacha murakkablashib va takomillashib boradi. Ushbu jaiayonning oñzigaxos xususiyatlari, uning qonuniyatlarini bolalar psixologiyasi tadqiq etadi". [1, 4-b].

Bolalar psixologiyasini oñorganishda bir qator psixolog olimlar taddiqotlar oñtkazgan. Bulardan L.S. Vigotskiy, A.N. Leontyev va shu qatorda

V.N. M yasishchev oimlarning tadqiqotlari bolalar psixologiyasini oñorganish uchun asos boylidi. L.S. Vigotskiyning madaniy-tarixiy kansepsiysi. Bu kansepsiya asosan bolalarning tarbiyasi va ta'limini oshirishga qaratilgan kansepsiyadir.

Bolaning ijtimoiy madaniy muhiti, xotira, diqqat, taffakur, nutq, sezgi kabi bilish jarayonlarning rivojlanishini L.S. Vigotskiy oñrgangan. Masalan: bola ijtimoiy muhit bilan rivojlanadi tashqi olamda boylayotgan narsa hodisani ko'radi hamda eshitadi. Shu boisdan uning taffakuri rivojana boshlaydi. Tashqi olamda qurollardan foydalanadi. Bola

o yinchoqlar o ynaydi undan turli narsalar yasaydi.Hamda tashqi olamdagи bolayotgan voqeа hodisalarni taffakuri orqali idrok qiladi.

Daraxtlarning qimirlashi, tovushlarni eshitishi orqali bolaning ongi rivojlana boshlaydi.Ranglarni ajratish hamda nutqini rivojlantirish ham ijtimoiy muhit bilan bogliq.Bolaning rivojlanayotgan vaqtida unga juda etiborli bo lish kerak.Agar bola tengdoshlariga nisbatan kamharakat hamda tovushlarni ajrata olmaslik,ranglarni ajrata olmaslik holatlari kuzatilsa uning psixologik jihatdan orqada qolmaganligi emas balki unga vaqtida psixologik qurollardan to gri foydalanmaganligidir.

Bunga yana misol qilib bolaning kiyinishida to g ri ketma ketlikda kiyilmaganligini ham olsak bo ladi.Bu ham psixologik orqada qolish emas,vaqtida psixologik qurollardan to g ri foydalanmaganligidir.Bola rivojlanishida psixologik qurollardan to g ri foydalanish uning miyasining rivojlanishiga yaxshi tasir ko rsatadi.Masalan unga mazayka o yinchoqlardan o ynatish xotiraning hamda tafakkurning rivojlanishida katta ahamyatga ega.

"Ma lum yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini bilmay turib, ularga maqsadga muvofiq ravishda ta lim va tarbiya berib bo lmaydi. Bolaning har bir yoshi o z qiyinchiliklariga ega bo ladi va o ziga nisbatan maxsus munosabatda bo lishni talab qiladi. Kichik mакtab yoshidagi bolalarga nisbatan psixologik jihatdan to g ri keladigan va yaroqli bo lgan narsa, ko pincha o smirlarga nisbatan yaroqsiz va xato bo lishi mumkin. Biroq o qituvchi, tarbiyachi shunchaki ma lum yoshdagi o quvchi bilan emas, balki konkret bir o quvchi bilan, individual shaxs bio'lan ishlaydi. O'quvchining bilishi mutlaqo zarur bo'lgan individual farqlar bitta yosh doirasida nihoyat darajada katta bo'ladi."[2,11-b].

Bola tug'ilgandan keyin uning o'sish davrlari bir biridan bir muncha farq qiladi.Yangi tug'ilgan chaqoloq bilan 2-4 oylik chaqoloq orasida ham birmuncha farq bor.1 yoshli bola bilan 2-3 yoshli bola orasida ham farq bor.Bola hayotining hat bir oyi uning psixik va fiziologik rivojlanishida muhim ahamyatga ega.Uning shu davrlar ichida psixologiyasi va xarakteri xulq atvori rivojlanishida davom etadi.Masalan bola tug ilgandan keyin 3 oy o tgach boshini ko tarib qorni bilan yotib boshlaydi.6 oylik vaqtida esa o tiradigan bo ladi.1 yoki 2 oylikda yaqinlarini tanib boshlaydi.Begonalarni ko rsa yotsiraydi.Psixologik va pedagogik tajribalardan malumki bola tug ilgandan boshlab uning mакtabga borguncha vaqtin necha davrlarga bo linadi.Bular quydagilar;

1.Tug ilgandan bir yoshligacha; chaqaloqlik davri (hayotining birinchi oyi); hayotining birinchi yili - go daklik davri.

2. Bir yoshdan uch yoshgacha: ilk bolalik davri.

3.Uch yoshdan yetti yoshgacha: maktabgacha bo lgan davr.

Bola psixologiyasining bu davrlari tajribalar va kuzatishlar natijasida qabul qilingan bo lsa ham lekin bu absalyut emas.Chunki bola yosh davrlarini ajratishda qatiy chegara yo q.Chaqoloqlik davrda bolaning eng psixologik va fiziologik jihatdan ancha rivojlanadigan davr bo lib hisoblanadi.

Ikkinchi davrda esa unda yurish,gapirish o‘yinchoqlarni taxlash kabi harakatlarni kuzatish mumkin.Uchinchi davrda bolada to‘liq gapirish va narsalarni aniq tushuntirish hamda 1 va 2 davrlarga qaraganda yaxshi rivojlangan davr bolib hisoblanadi.Bolaning bu davrda rivojlanishida yaxshi ovqatlanish katta ahamyatga ega.Taniqli psixolog olim bola rivojlanishida quydagi fikrlarni aytib o‘ltgan:

"L.S.Vigotskiyning fikricha, psixik taraqqiyotning harakatlimtiruvchi kuchi ta‘limdir. Ta‘lim psixik taraqqiyotni o‘z ortidan tortadi va uni tezlashtiradi. U kutilgan natijani berishi uchun taraqqiyotdan oldin bo‘lishi, ya‘ni rivojlanishning eng yaqin zonasiga mo‘ljal olishi lozim".[3,23-b].

Ya‘ni bunda bola rivojlanishida ta‘limning o‘rnini katta.Bola matabga bormasdan oldin unga uy sharoitida turli xil o‘yinlar orqali ta‘lim bersa uning psixologiyasining rivojlanishiga yaxshi natija beradi.Bog‘chada esa hayvonlarning nomlarni va mazaykalardan foydalansa bolaning aqliy jihatdan faolyati ancha rivojlangan bo‘ladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki inson tug‘ilgandan keyin unjng yashash tarzi va hayotining mukammal bo‘lishida bolalik davri muhim ahamyatga ega.Chunki inson o‘qishda ta‘lim olishi,tengdoshlariga nisbatan bir xil rivojlanishi,tashqi olamda bo‘layotgan voqealarni odamlardan xabardor bo‘lishi,bularning hammasida bolalik davri muhim ahamyatga ega.Agar bolaning tug‘ilgandan keyin uning yetuklik yoshiga yetaman deguncha bo‘lgam vaqtida unga yaxshi parvarish qilinmasa,to‘g‘ri ovqatlanmasa bola tengdoshlariga nisbatan psixologik va fiziologik jihatdan orqada qoladi.Tashqi olamdagi narsalarni to‘g‘ri idrok qila olmaydi.Uning psixologiyasi rivojlanishida xotira,idrok,tafakkur,nutq,diqqat kabi psixologik bilish jarayonlarining rivojlanishiga etibor berishimiz kerak.

Bolalarni ta‘limga psixologik jihatdan tayyrolashda unga psixologik o‘yinlar o‘ynatish.Diqqatini rivojlantirish uchun diqqatni tortadigan o‘yinlar o‘ynatish hamda xotirasini rivojlantirish uchun esa har xil rasmlardan foydalanan rasmlarni ketma ketlikda taxlash ham xotira va diqqat hamda tafakkurning rivojlanishiga yordam beradi.Raqamlardan sanash bu ham bolaning psixologiyasining rivojlanishiga yaxshi natija beradi.Bola rivojlanishida uning xotira, diqqat,idrok bilish jarayonlarni aniqlashda psixologiyada bir qancha metodikalar bor.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR;

- 1.Nishanova Z. va Alimova G.: "Bolalar psixologiyasi va uni o‘qitish metodikasi": M:Toshkent-2006 yil:4- bet.
- 2.Nishanova Z.T,Kamilova N.G, Abdullayeva D.U,Xolnazarova M.X.: "Riyojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya".M:Toshkent-2018;1-bet.
- 3.Nishanova Z.T;ALIMOVA G.F;Turg‘unboeva A.G;Asranboeva M.X."Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi" M:Toshkent-2017;23 bet.